

րէն մէկն է, որ ողջ տեսակը հիմա չը-
գտնուիր:

Հոս դրուած գանկը 1 մեթր և
10 հարիւրամեթր երկայնութի ու-
նի. ուստի ամբողջ մարմնոյն երկայ-
նութիւնը ինչուան 18 փարիզու ոտք
եղած կը կարծուի, որով ցամաքային
կենդանեաց ամենէն խոշորը կ'ըլլայ՝
թէ որ իրաւցընէ ցամաքային է: Եւ
գազանին մասնաւոր յատկութիւնը ի-
րեն ժանիքներն են որ վերի ծնօտին
ծայրէն դէպի վար ծռած ու գունչին
տակը կ'ընկնէ. աս բանս ոչ ուրիշ
բրաժոյ ոսկորներուն մէջ և ոչ ողջ
կենդանիներուն վրայ կ'ընկնուի: Եւ
կենդանւոյն գանկը գտաւ Վալփ ա-
նունով գերմանացի բնագէտը ու փա-
րիզ տարաւ. ինքը ձեւացուցնաւ բոլոր
կենդանւոյն մարմինը, և գունչին վը-
րայ պատիճ մըն ալ քովէն աւելցուց՝
թափիրի պատիճին նման, ինչպէս
որ հոս դրուած պատկերին մէջ կ'ե-
րեւայ. բայց աս ձեւին ամէն բնա-
գէտներ չեն հաւնած: Ուրիշ ան-
գամառիթ կ'ունենանք աւելի տեղնի
տեղը խօսելու՝ թէ քարացմանց վը-
րայ և թէ ուրիշ բրաժոյ նիւթերու
վրայ:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տղայ կրնուիեանը համար հարկաւոր գիտե-
լիքներ:

Ա. ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ վախ-
ճանն ան է որ մարդուս կարողութիւ-
նները կատարելագործէ. անոր համար
թէ դաստիարակները և թէ ծնողք
պիտի գիտնան որ իրենք տղոցը ոչ
յիշողութիւն, ոչ երեւակայութիւն
և ոչ դատողութիւն պիտի տան, հա-
պա ան կատարելութիւնները պիտի
սրեն ու կարգի դնեն: Ուստի շատ
կը սխալին ան ծնողք որ դաստիա-

րակին վրայ պարտք մը կը դնեն, ու
կը պահանջեն որ իրենց տղուն կար-
ծես թէ նոր խելք՝ նոր յարմարու-
թիւն տայ. նմանապէս դաստիա-
րակներն ալ կը սխալին՝ երբոր մըտ-
քերնին կը դնեն թէ տղայ մը ինչ
կատարելութիւն որ ունի՝ անով
պիտի մնայ ինչուան ետքը, և առաջ
պիտի չերթայ:

Բ. Երբոր տղայ մը շատ բանի կա-
րողութիւն չունի, պէտք է ունեցած
կատարելութիւնները անանկ մշակել
որ չունեցածներուն տեղն ալ բուն
կերպով մը: Եւ որ համար վարպետի
մը պարտքն ան պիտի ըլլայ որ իրեն
աշկերտներն ինչ բանի որ աւելի յար-
մար տեսնէ, անոր մէջ ջանայ աւելի
առաջ տանիլ: Եւ ան տղաք որ յիշո-
ղութիւննին սաստիկ սուր է. ասոնց
պէտք է սերտելու բաներ շատ տալ
որ մտքերնին զարգարուի. տղաք ալ
կան որ իրենց դատմունքը սուր ու
յիշողութիւննին տկար է. ասոնք ալ
պէտք է ամէն բանի մէջ դատմունք-
նին սրելու ու շտկելու կրթել:

Գ. Ո՛ր և իցէ բանի վրայ որոշ գաղա-
փար ունենալը ամենահարկաւոր բան
է տղու մը. և աս բանս մէյմը վար-
պետին աշխատանքովը կ'ըլլայ, մէյմըն
ալ ամէն օրուան փորձով ու գործնա-
կան կրթութեամբ: Թէ որ տղայ մը
սաստիկ բթամիտ ըլլայ ու հոգ չտա-
րուի անոր իմացականութիւնը կամ
խելքը բանալու, ուրիշ բոլոր կըր-
թութիւնները անանկ անօգուտ կըլ-
լան՝ ինչպէս թէ մէկը մուծ առնէ
ինքզինքընեղէ դիմացի բաները տես-
նելու:

Դ. Իմաստուն ու խելացի մարդիկ
ալ շատ անգամ շատ բաներու մէջ
ծուռ գաղափարներ ունին. ուրեմն
զարմանք չէ եթէ պզտի տղաք, որ
ուսմունք ալ սորված չեն, ծուռ ու
մուռ գաղափարներ ունենան իրենց
մտքին մէջ: Ո՛ր թապետին ջանքն
ան պիտի ըլլայ որ ան անկարգ ու
պակասաւոր գաղափարները շտկէ,
բանի բերէ, և մասնաւորապէս տը-

ղուն ան բանը սորվեցնէ՝ որուն թէ յարմարութիւն և թէ փափաք ունենայ :

Ե. Եւ պատճառաւ շատ դժուար բան է ամէն տղոց համար մէկընդհանուրօրոյս սահմանել կրթութեւն. վասն զի կրթութիւնը պէտք է յարմարցնել ոչ միայն ազգին՝ երկրին՝ ու մարդկանց մասնաւոր բնաւորութեւր, հապա նաև ամէն մէկ տղուն մտածութեան ու յատկութեանը կամ կարողութեանը. որով կիմացուի թէ շատ փորձերով միայն կրնան որոշուիլ այլ և այլ դաստիարակութեան ուժերը :

Զ. Արովհետև տղոց արտաքին ըզգայարանքը իրենց մտքին ու իմացականութեանը վրայ մեծ ազդեցութիւն ունին, անոր համար երբոր կ'ուզենք բան մը սորվեցնել իրենց՝ պէտք է զգայարանքին ալ բանեցնենք, այսինքն նիւթական կերպով բան մը սորվելէն վերջը՝ նոյն բանին պատկերքն ալ ցուցնենք իրենց. վասն զի ուրիշ այնպիսի զգայարանք մը չկայ որ կարենայ մարդուս մտքին վրայ տպաւորութիւն ընել ինչպէս աչքը :

Է. Խիստ օգտակար է տղոց աշխարհագրութիւն, կենդանաբանութիւն, բուսաբանութիւն, հանքաբանութիւն և ուրիշ ասոնց նման ուսմունքներ սորվեցնելը՝ պատկերներով, ու իրական կենդանիները՝ բոյսերն ու հանքերը ցուցնելով : Ինդհակառակն ամենեւին անօգուտ է պզտի տղոց տրամաբանութիւն և ասոր նման մտաւոր ուսմունքներ սորվեցնելը, որ աւելի մտքերնին կը յոգնեցնեն. ուստի նախ պէտք է յիշողութեան վերաբերեալ ու նիւթական ուսմունքները սորվեցնել, վերջը մտաւորները :

Ը. Շատ օգտակար բան է տղուն ձեռքը պատկերազարդ աշխարհագրութիւն մը տալ, որուն մէջ ըլլան երևելի քաղաքներուն տեսքերը : Ինչպատկերները ցուցնելու ատեն պէտք է պատմել տալ տղուն ան քաղքին

պատմութիւնը, մէջէն ելած բերքերը, մէջը հանդիպած երևելի դիպուածները, և թէ ան քաղքին մէջ ինչ երևելի մարդիկ ծներ ու մեռեր են, և այլն : Եւ ոչով խիստ օգտակար կ'ըլլան ուսմունքները, ու թէ վարպետը և թէ աշակերտը իրենց աշխատանաց պտուղը կը վայելեն :

Թ. Կրթութեւն ամէն ուսմունք նոյն կերպով կրնայ սորվեցուիլ տղոց. ինչպէս ազգի մը պատմութիւն սորվեցնելու ատեն պէտք է ցուցնել տղուն անազգին թագաւորներուն ու երևելի զօրավարներուն արձանը կամ դէմքը՝ թէ որ կան նէ, իրենց գործածած զէնքերը, ինչպէս վահան, նիզակ, բաբան և այլն : Եւ կանոնով սորվածը տղան դժուարաւ կը մոռնայ. վասն զի թէ որ նիւթական դասով սորվածը մոռնայ, պատկերը միտքը կու գայ. թէ որ պատկերը չի չէ, սորվածը միտքը կու գայ. այսպէս մէկը մէկալին օգնելով խիստ դժուարաւ կը մոռցուի ուսմունքը :

Ժ. Արպետին գլխաւոր պարտքերէն մէկն ալ աս պիտի ըլլայ, որ տղան կրթէ աղէկ բաներու հետաքրքրութիւն ընելու : Ինչպէս երբոր բան մը տեսնէ որ պատճառը կամ ինչ ըլլալը չգիտեր, հարցնէ, քննէ, իմանայ : Եւ տեսակ հետաքրքրութիւնը ոչ միայն անվնաս է, այլ նաև օգտակար, որով շատ բաներու տեղեակ կ'ըլլայ տղան :

ԺԱ. Պատմութեւն ուսմունքը թէպէտ և պատկերներով ալ չսորվեցուի՝ միշտ հարկաւոր է տղոց. վասն զի ասով ոչ միայն իրենց յիշողութիւնը կը սրուի, այլ նաև դատողութիւննին կը բացուի. ուստի վարպետներն ու դաստիարակները պիտի նային որ տղոց մտքին յարմար՝ ճշմարիտ ու օգտակար պատմութիւններ սորվեցնեն անոնց :

ԺԲ. Արովհետև մարդկութեան ու քաղաքականութեան հիմը քրիստոնէութիւնն է, քրիստոնէութեանն ալ առաջնորդը աստուածաշունչն է,

վարպետները ամենայն ջանքով ետևէ պիտի ըլլան սուրբ գիրքը տղոց ընտանեցընելու, և մանաւանդ ան մասերն որ նոր օրինաց պատմութեանն ու բարոյականին կը վերաբերին՝ աղէկ սորվեցընելու :

ԺԳ. Պատմութիւն սորվեցընելու ատեն ուրիշ կըթուլ թիւններէն զատ օգտակար է ամէն օր մէյմէկ պատմութիւն պատմել տալ տղոց . բայց նայելու է որ պատմութիւնն ըլլայ իրենց գաղափարներուն ու ակորժակին յարմար . ան պատմութեան վերայ անդրադարձութիւններ ընելու է . պարսաւելի դիպուածները վար զարնելու, ու գովելի դիպուածները գովելու է, որպէս զի տղան պատմութեան մէջի աղէկ բաներուն միայն հետեւի, ու գէշ բաներէն զգուշանայ . որով կ'ըլլայ առաքինի, աչքաբաց ու զուարճախօս :

ԺԷ. Երբեմն պատմութեան տեղը կը բռնեն նաեւ բնական պատմութեան կամ բնաբանութեան գլխաւոր երևոյթները, կամ երեւելի դիպուածները . ինչպէս իսպոնայի՝ Վալապորիայի երկրաշարժը, հրաբուխները, կրակները, մեծամեծ նաւաբեկութիւնները և այլն : Ենկէ զատ նաեւ զանազան ազգաց զարմանալի օրէնքներն ու ծիծաղական սովորութիւնները, մեծամեծ պատերազմները, երեւելի բռնաւորներուն անգթութիւնները, քաղաքագէտ թագաւորաց և դատաւորաց վեհանքները, թեան ու արդարութեան գործքերը մէկ խօսքով, որ և իցէ բանի մէջ անուանի եղած մարդկանց վարքը ու իրենց յիշատակի արժանի գործքը տղոց սորվեցընելու է, որպէս զի խօսակցութեան մէջ՝ տեղը եկած ատեն բերաննին խօսք ըլլայ :

Եւստի Կարգի Դպրատաններուն Կրէտի Կարգաւոր է Կարգով Կանոնով առաջ երթալ :

Եւստի որ ստոյգ է թէ տղոց առաջին սնունդը որ կ'առնեն և առաջին կաթը որ կը ծծեն՝ շատ ազդեցութիւն կ'ունենայ իրենց առողջութենն ու բնութեանը վրայ, նոյնպէս ճշմարիտ է որ իրենց առած առաջին կրթութեանն ու ուսմանն քին աղէկ կամ գէշ ըլլալը խիստ մեծ տարբերութիւն կ'ընէ անոնց դաստիարակութենն և ուսումնականութեան վրայ : Եւստի ծնողք ալ՝ չէ թէ անոր համար միայն դպրատուն կը խրկեն իրենց տղաքն որ անոնց ձեռքէն ազատին, ու հանգիստ գլխով բանի գործի հետ ըլլան, հապա շատը կան որ դպրատուն խրկելէն ետև կ'ուզեն որ իրենց տղաքը մարդ ըլլան՝ բան սորվին : Բայց զարմանք է որ շատ անգամ այսպիսի ծնողք չեն նայիր թէ ինչ տեսակ դաստիարակի ձեռք պիտի տան իրենց տղաքն որ իրենց վախճանին հասնին . վասն զի մտքերնին դրած են թէ մէկը աղէկ դաստիարակ կամ քաջ վարժապետ ըլլալու համար բաւական է որ կարդալ գրել գիտնայ, ու ծեծով կամ անուշութեամբ կամ ինչ ճամբով որ գիտէ՝ տղոցը բան սորվեցընէ : Եւստի ալ շատ աւելի զարմանալին ան է, որ մեր ազգին մէջ վարժապետներ կան որ իրենք ալ չեն գիտեր իրենց պարտքերը . չեն գիտեր ինչ ընեն որ տղոցը խելքը և յիշողութիւնը բանան . ինչ ճամբայ բռնեն որ ուսմունքը տղոց սիրելի ու զուարճալի բան մը ընեն . ինչ կերպով քիչ ատենի մէջ շատ բան սորվեցընեն, քիչ աշխատանքով շատ պրտուղ քաղեն . մէկ խօսքով, իրենց աս մեծ ու գերազանց պաշտօնը ինչպէս որ պէտք է կատարելով՝ թէ աշակերտաց ու անոնց ծնողաց երախտագիտութեանն արժանի ըլլան, և թէ Եւստի իրենց կենցաղօգուտ աշ-

խատանքին փոխարէն պատրաստուած մեծամեծ վարձուցը հասնին : Եւ բանիս համար շատ օգտակար կ'երևնայ մեզի հոս դնել կարգաւ առաջին կարգի դաստիարակութե վրայ հարկաւոր գիտելիքները, որով մեծ օգնութիւն ըրած կը սեպուինք մեր ազգին բարեսէր վարժապետներուն, և անոնցմէ բան սորվող աշակերտներուն :

Տղոց դաստիարակութե մէկ հատիկ վախճանն ան է որ սորվին իրենց խելքը աղէկի բանեցընել, շիտակ մըտածել և արդարութեամբ գործել, և իրենց վիճակին կամ արհեստին մէջ առաջ երթալով թէ իրենք իրենց և թէ ուրիշներուն օգտակար ըլլալ : Եւ որով կ'իմացուի թէ առաջին կարգի դպրատան մը վարժապետը ան միայն պիտի չնայի որ տղոց կարգաւ գրել սորվեցընէ, հապա գլխաւոր ուշադրութիւնը աս պիտի ըլլայ որ աշակերտներուն բարքը շտկուի, և բարի կրթութեան մէջ առաջ երթան օրէ օր : Եւ որ աս բարի կրթութիւնը տղայ մը առած չըլլայ առաջին կարգի դպրատան մէջ, գրեթէ բոլորովին անօգուտ է ան տղուն աւելի բարձրագոյն ուսմունքներու ձեռք զարնելը, կամ աւելի մեծ դպրոց մը մըտնելը : Եւ այնպիսին ինքը առաջ չերթար, ուրիշներն ալ ետ կը ձգէ, և մեծ դպրոցին կարգերը կանոնները կը փճացընէ : Եւ որովհետեւ տղու մը խելքը շուտ բացուելուն շատ կ'օգնէ նաև մարմնոյն առողջութիւնը, անոր համար խիստ հարկաւոր է որ վարպետը աղէկ հոգ տանի նաև տղոց առողջութեանը վրայ : Եւ ըսածնէն է կը հետեւի թէ որ և իցէ առաջին կարգի դպրատան վարժապետին պարտքն է տղոց միտքը՝ բարքը և մարմինը աղէկ կրթել : մէկ խօսքով, վարժապետ ըսածդ պիտի ըլլայ ոչ միայն ուսուցիչ, հապա նաև դաստիարակ :

Եւ որ հանրապէս սորվեցընելու ոճին վրայ :

Ու որ յանձն կ'առնէ ուսուցիչ կամ վարժապետ ըլլալ, միտքը պիտի դնէ թէ իրեն պարտքն է աշակերտներուն վրայ աշխատիլ, անոնց միտքը նոր նոր գիտութիւններով զարդարել, խելքերնին բանալ, բարքերնին կրթել, և անոնց մտքին ծուռ գաղափարները շտկել : Եւ բանս ամէն վարժապետ ալ գիտէ, ու կրնանք ըսել թէ ամէն վարժապետ ալ աս բանիս համար կ'աշխատի գիշեր ցորեկ : Եւ այցի՜ն է պատճառն որ աշխատանքին նայելով խիստ քիչ օգուտ կը քաղէ : Եւ ան զի շատ վարժապետներ չեն գիտեր սորվեցընելու ոճը կամ կերպը որ յունական բաւով մեծ կ'ըսուի : Եւ որ վարժապետին ոճը կամ մեթոտը աղէկ է, աշակերտները իրենք իրենցմէ կը յորդորուին կը վառուին բան սորվելու : ուրախ և աշխոյժ կ'ըլլան, անով մէկուն տեղը տասը կը սորվին, և մտքերնին կը սրուի ուղիղ կերպով մտածելու : Եւ իսկ թէ որ ոճը գէշ է, բնական է որ հետեւանքն ալ գէշ ըլլայ : ուստի ուսմունքը տղոց կ'ըլլայ ձանձրալի և ատելի : ուսման համը չեն առներ, բռնի կը սորվին, պատիժներուն վախովը միայն քիչ մը կը սանձուին, և մտքերնուն աշխուժութիւնը կը պաղի : որով անկարելի կ'ըլլայ անոնց ուսմունք սորվեցընել, և բնութիւննին կրթել : Եւ ալ գիտնալու է որ ոճ ըսածդ սովորութեանն շատ տարբեր բան է : սովորութիւնը ոչ օրէնք է և ոչ կանոն, և շատ անգամալ վնասակար հետեւանքներ կ'ուսենայ : Իսկ ոճը հաստատուած է կարգով կանոնով որոշուած սկզբունքներու վրայ, որ ընդհանրապէս տղոց բնաւորութիւնները գիտելով դրած են խելացի և փորձ մարդիկ, և Ետեւէ ետեւ եկողները քանի կ'երթան կը կատարելագործեն : Եւ սկզբունքներէն ոմանք ընդհանուր են, ինչ կը սորվեցընեն թէ ուսուցիչ մը ընդհանրապէս

ինչ ոճ պիտի բռնէ աշկերտներուն բան սորվեցընելու ատեն . և ոմանք մասնաւոր , և ասոնք կը ցուցընեն թէ ուսուցիչը ինչ ոճ պիտի բռնէ ամէն մէկ ուսմունքը սորվեցընելու ատեն՝ որպէս զի տղաք առանց ձանձրանալու դիւրաւ սորվին ու չմոռնան սորվածնին :

Եղէկ ոճ բռնելու համար ընդհանուր սկզբունքներուն առաջինն է տղոց սիրտը շահիլ ու սիրելի ըլլալ անոնց :

Երկրորդ՝ ջանալ որ տղոց սորվելիքը պարզ ու դիւրիմաց բան ըլլայ :

Երրորդ՝ ջանալ որ զուարճալի և օգտակար ըլլայ սորվելիքը :

Չորրորդ՝ որչափ որ կարելի է նայիլ որ միայն մտքով կամ բերնուց չսորվին տղաքը ամէն բան , հապա նաև աչքի կամ զգայութեան տակ ընկած բաները ցուցընել անոնց :

Հինգերորդ՝ ան կերպով սորվեցընել որ աշկերտները սորվածնին կարենան հասկընալ , ու գործնական կերպով իրենք ալ մի և նոյն բանին օրինակներ գտնեն :

Վեցերորդ՝ սորվեցուցած բաներուն ստեպ քաղուածք ընել տալ :

Եփոնց վրայ յաջորդ թերթերուն մէջ զատ զատ կը խօսինք :

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Սկզբունք երկրագործութեան :

Բ .

Հ . Երկրագործութեան քանի մաս կը բաժնուի .

Պ . Երկրագործութեան ընդարձակ գիտութիւնը դիւրացընելու համար այլեւայլ մաս կը բաժնեն . թէպէտ և աս մասերը մէկմէկու հետ կապուած են և ամենուն արմատը մէկ է , բայց ամէն մէկ մասը զատ զատ արհեստներ կրնան սեպուիլ . և են

Ա . Երգողութիւն . քարմտիք , ընդեղէն ու բանջարեղէն մշակելուն կերպը :

Բ . Պարտիկանութիւն , որ պարտեզ մշակել կը սորվեցընէ :

Գ . Երգողութեան , որ որթի և խաղողի մշակութեանը վրայ կը խօսի :

Դ . Տնագործութիւն , որ պտղատու ծառեր տնկելու ու դարմանելու վրայ կը խօսի :

Ե . Երգողութիւն , որ կը խօսի անտառի , և այրելու ու շէնքի գործածուելու ծառերուն վրայ :

Երկրագործութեան մէկ մասն ալ Տնագործութիւն կենդանիան ըսուածն է , որ կը խօսի մէյմը աշխատող կենդանեաց վրայ , ինչպէս է ձին , եզը և այլն . մէյմըն ալ ան կենդանեաց՝ որ երկրագործութեան մէջ տեսակ մը բերք են , ինչպէս կովը , ոչխարը , խոզը ևն . կը սորվեցընէ նաև թէ աս երկու տեսակները ինչպէս սնուցանելու ու դիրցընելու է : Եւ աս մասը , այսինքն շատ անասուն ունենալը խիստ հարկաւոր է երկրագործին . վասն զի առանց ասոնց աղբին երկիր մը չկրնար պտղաբեր ըլլալ :

Վիւղական տնտեսութիւն ալ երկրագործութեան մէկ մասն է , որ ներքին և արտաքին աշխատութիւնները կարգի կը դնէ , որպէս զի որչափ կարելի է քիչ աշխատանքով պզտիկ արտադրէ շատ պտուղ քաղուի :

Հ . Կալուածքն ինչ է .

Պ . Կալուածք կ'ըսուի մէկ ընդարձակ կամ չափաւոր երկիր մը որ արտաբաժնած է , ու ամէն մէկուն մէջ զատ զատ բոյսեր տնկուած : Եւ մէկ կալուածքի մէջ պիտի ըլլայ մշակներու , անասուններու , բերքի և մշակութեան գործիքները պահելու տեղուանք : Իսկ կալուածքը մշակողները պիտի ըլլան վերատեսուչ մը , և անոր ձեռքին տակը մշակներ ու աւուրջեքով աշխատողներ : Եւ կալուածքի մը ամէն գործաւորներն ալ հարկ չէ որ հմուտ մարդիկ ըլլան . բայց ամէնն ալ պէտք է գիտնան գրել ,